

بررسی مدل تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان

بیژن گلابیان

دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، جهرم، ایران

علیرضا خدایمی^۱

استادیار جامعه‌شناسی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، جهرم، ایران

مجید رضا کریمی

استادیار جامعه‌شناسی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، جهرم، ایران

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲/۳/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۳/۲۰

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی مدل تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان می‌باشد. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی است، و در گروه پژوهش‌های میدانی طبقه‌بندی می‌شود. هم‌چنین از نظر زمانی می‌توان پژوهش حاضر را یک مطالعه مقطعی دانست که، در سال ۱۴۰۱ صورت پذیرفته است. جامعه آماری تحقیق شامل جوانان ۳۰-۱۸ ساله منطقه یک شیراز می‌باشد، حجم نمونه بر اساس رابطه کوکران برابر ۳۸۴ نفر تعیین شد. روش نمونه‌گیری به صورت در دسترس است. بر اساس یافته‌های پژوهش، هویت اجتماعی در پنج مؤلفه شامل هویت فردی، هویت خانوادگی، هویت قومی، هویت ملی و هویت مذهبی بود. نرمال بودن توزیع داده‌ها با استفاده از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف مورد بررسی قرار گرفت. برای آزمون فرضیه‌ها از مدل‌یابی معادلات ساختاری بهره گرفته شد. در این راستا از نرم افزار آماری Smart PLS بهره گرفته شد. بر اساس نتایج پژوهش، افرادی که در پایگاه‌های اقتصادی اجتماعی با شرایط بهتری زندگی می‌کنند، احتمالاً درک بهتری از شرایط اجتماعی و اقتصادی جامعه خود خواهند داشت و در نتیجه به شکل‌گیری هویت اجتماعی بهتری دست خواهند یافت. علاوه بر این، افرادی که در پایگاه‌های اقتصادی اجتماعی با فرهنگ و محیطی متفاوت مواجه هستند، ممکن است درک بهتری از تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی داشته باشند و در نتیجه به شکل‌گیری هویت اجتماعی متنوع‌تری دست پیدا کنند.

کلید واژه‌ها: پایگاه اجتماعی-اقتصادی، هویت اجتماعی جوانان، شهر شیراز

Examining the model of the influence of socio-economic base on the social identity of young people

Bijan Golabiyan

PhD. Candidate of Sociology, Jahrom Branch, Islamic Azad University, Jahrom, Iran

Alireza Khoddamy^۲

^۱ نویسنده مسئول: alirezakhoddamy@yahoo.com

^۲ Corresponding author: alirezakhoddamy@yahoo.com

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هفدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲

Assistant Professor of Sociology, Jahrom Branch, Islamic Azad University, Jahrom, Iran.

Majid Reza Karimi

Assistant Professor of Sociology, Jahrom Branch, Islamic Azad University, Jahrom, Iran

Abstract

The purpose of the current research is to examine the model of the influence of the socio-economic base on the social identity of young people. The commonalities and distinctions of these groups are concepts that are created by people. Among these parameters, we can mention dialect and language, nutrition and food, beliefs and religion, clothing and covering, aesthetic tendencies, entertainment, and sports, etc. This research is applied research in terms of its purpose, the current research is classified in the field research group. Also, in terms of time, the current research can be considered a cross-sectional study, which was carried out in 2022. The statistical population of the research includes young people aged 18-30 in one district of Shiraz. The sample size was determined to be 384 people based on the Cochran correlation. Sampling method is available. Sampling method is available. According to the findings of the research, social identity was divided into five components including individual identity, family identity, ethnic identity, national identity, and religious identity. The normality of data distribution was checked using the Kolmogorov-Smirnov test. Structural equation modeling was used to test the hypotheses. In this regard, Smart PLS statistical software was used. Based on the results of the research, people who live in better socio-economic bases will probably have a better understanding of the social and economic conditions of their society, and as a result, they will achieve a better social identity. In addition, people who are faced with a different culture and environment in socioeconomic bases may have a better understanding of cultural and social differences and, as a result, achieve a more diverse social identity.

Keywords: socio-economic base, social identity of youth, Shiraz city

مقدمه

بدون شك بحران هویت، یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی امروز جامعه جهانی محسوب می‌شود. در عصر حاضر، علائم بحران هویت در تمامی روابط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی ملت‌ها در سطح بین‌المللی قابل مشاهده می‌باشد. از این دیدگاه، یکی از مقوله‌های بسیار مهم در چهارچوب تحول اجتماعی و فرهنگی، هویت‌سازی مناسب افراد جوامع است؛ که در دوره زمانی فعلی و موقعیت مکانی محل زندگی افراد و متأثر از مفهومی به‌نام پایگاه اجتماعی اقتصادی جوانان شکل می‌گیرد (آزاد و نامداری، ۱۴۰۲: ۱۶۸). امید است، شناخت دقیق میزان تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی، بر هویت اجتماعی جوانان در کشور و علی‌الخصوص کلان‌شهرهای مهاجرپذیر همانند شیراز، راهگشای پیشگیری و درمان بسیاری از آسیب‌های اجتماعی حال حاضر و آینده در

..... بررسی مدل تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان

این شهر توسط نهادهای مربوطه و جامعه باشد. این موضوع ضرورت‌های خاص انجام تحقیق را نمایانگر می‌کند (هاسلام و همکاران، ۲۰۲۱: ۶۵۷). مفهوم هویت دارای انواع مختلفی است، که در این تحقیق بر روی هویت اجتماعی تمرکز خواهد شد. هم‌چنین با توجه به بنیادی بودن محدوده سنی جوانی در یک اجتماع بزرگ، در این پژوهش مسئله هویت اجتماعی در جوانان مورد بررسی قرار خواهد گرفت. تعریف هویت در جوانان مطابق اظهار نظر جان گاردنر، بدین صورت است، «یک فرد جوان باید بیاموزد که بیش از هر چیز خودش باشد، در جایی که بیشترین ارزش را برای دیگران دارد (مریدی و تقی زادگان، ۱۳۸۶: ۱۴۹). دیگرانی که مطمئناً برای او نیز عزیزتر از هر چیز دیگر هستند. مراد از اصطلاح هویت چنین رابطه متقابلی است، که متضمن یکی بودن با خویش و در عین حال به نوعی سهم شدن با زندگی درونی دیگران است. هنگام گذار افراد از دوران کودکی به نوجوانی و جوانی، به آهستگی گرایش‌های جمعی در اشکال مختلف در او نمایان می‌شود، و بهترین مثال آن، دوست‌یابی افراد و ورود به گروه‌های مستقل اجتماعی، در این مرحله از زندگی است. می‌توان ادعا نمود که هویت یک شخص در ابعاد گوناگون، در دوران جوانی شکل خواهد گرفت. کسب هویت سالم، جوان را همیشه در برقرار نمودن ارتباطات اجتماعی موفق نموده و مشارکت‌های اجتماعی جوان را افزایش می‌دهد (آزاد و نامداری، ۱۴۰۲: ۱۶۹).

افراد باید بیاموزند که بیش از هر چیز به خود ارزش دهند، در جایی که بیشترین ارزش را برای دیگران دارد. دیگرانی که مطمئناً برای او نیز عزیزتر از هر چیز دیگر هستند. مراد از اصطلاح هویت چنین رابطه متقابلی است که متضمن یکی بودن با خویش و در عین حال به نوعی سهم شدن با زندگی درونی دیگران است (شریفی، ۱۳۹۷: ۳۴۱). بنا بر تعریف ذکر شده، از نشانه‌های احراز هویت می‌توان به حفظ تعادل بین وحدت با خود و حضور در تجربه درونی دیگران اشاره نمود، بنابراین هر زمان که این تعادل بر هم خورد و عدم توازن بین آن‌ها ایجاد شود، نوعی اختلال یا بحران در هویت نمایان می‌گردد، که این بحران توسط اریک فروم، چنین بیان می‌شود: لزوم هم‌رنگ شدن با دیگران، با از دست رفتن هویت بیشتر می‌شود (مریدی و تقی زادگان، ۱۳۸۶: ۱۵۳).

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

برخی پژوهش‌های مرتبط به شرح ذیل است:

عرب ناز و همکاران (2012)، در پژوهشی با عنوان «بحران‌های هویت: جهانی شدن و اثرهای آن بر هویت اجتماعی، فرهنگی و روان‌شناختی» نشان دادند که جهانی شدن موجب بحران‌های هویتی، روان‌شناختی، مذهبی و فرهنگی متنوعی در پاکستان شده است، که شامل این موارد است:

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هفدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲

تکثرگرایی و استعمار فرهنگی، تغییر در ساختارهای اجتماعی سنتی، تقویت سکولاریسم، کاهش هویت اجتماعی، خلق پیچیدگی در روابط اجتماعی. آزاد و نامداری (۱۴۰۲)، پژوهشی با عنوان "بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر شکل‌گیری هویت اجتماعی کارآموزان مراکز فنی و حرفه‌ای اسلام آباد غرب" انجام دادند. این تحقیق از لحاظ روش توصیفی به شیوه‌ی پیمایشی و از نوع همبستگی - کاربردی بوده است. نتایج تحقیق نشان داد که بین متغیرهای مستقل (میزان رضایت از خود، درونی شدن ارزش‌ها، هماهنگی ارزش‌های گروهی و تأیید دیگران) با متغیر وابسته هویت اجتماعی و سه بعد آن (ملی، دینی و خانوادگی)، رابطه معناداری وجود دارد. اما بین متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی با هویت اجتماعی رابطه معناداری وجود ندارد. بین متغیر جنس با هویت اجتماعی رابطه معناداری مشاهده نگردید، اما بین متغیر جنس با بعد دینی رابطه معناداری وجود دارد. بدین معنی که کارآموزان دختر هویت دینی قوی‌تری نسبت به کارآموزان پسر داشتند.

نتیجه پژوهش ناهید (۱۴۰۲)، نشان می‌دهد که عناصر تأثیرگذار و منابع هویت ساز بر هویت جوانان در دنیای معاصر از نسل‌های پیش متفاوت است. مصلی نژاد و امیری (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان "بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت اجتماعی دانشجویان دانشگاه رازی" انجام دادند. هویت مقوله‌ای که در اجتماع و در رابطه با دیگران شکل می‌گیرد. این تحقیق با هدف بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت اجتماعی دانشجویان که از سه بعد دینی، خانوادگی و ملی شکل گرفته است، به بررسی رابطه بین متغیرهای جنس، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، میزان رضایت از خود، درونی شدن ارزش‌ها، هماهنگی ارزش‌های گروهی، تأیید دیگران و تأثیر آن‌ها بر هویت اجتماعی دانشجویان پرداخته است. نتایج تحقیق نشان داد که بین متغیرهای مستقل (میزان رضایت از خود، درونی شدن ارزش‌ها، هماهنگی ارزش‌های گروهی و تأیید دیگران) با متغیر وابسته هویت اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد و بین متغیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی و جنسیت با هویت اجتماعی رابطه معناداری وجود نداشت.

شهرکی ده سوخته، سارانی و روستایی (۱۳۹۷)، پژوهشی با عنوان "تحلیل نقش سرمایه اجتماعی بر توسعه اقتصادی - اجتماعی روستاهای مرزی منطقه سیستان" انجام دادند، نتایج آنالیز واریانس (Anova)، نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی - اجتماعی روستاهای مرزی منطقه سیستان وجود دارد. در واقع رشد سرمایه اجتماعی در زمینه توسعه اجتماعی و اقتصادی زمینه مشارکت آن‌ها را در تأثیرگذاری و تصمیم‌گیری‌های مؤثر در تهیه و اجرای طرح‌های توسعه روستایی فراهم می‌نماید.

..... بررسی مدل تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان

هاسلام و همکاران (۲۰۲۱)، پژوهشی با عنوان "تغییر زندگی، هویت اجتماعی و سلامت" انجام دادند. تغییر زندگی بر سلامتی تأثیر می‌گذارد. تحقیقات با هدف درک پیامدهای تغییر زندگی در درجه اول بر نقش‌های مهم استرس، حمایت اجتماعی، تفاوت‌های فردی و عوامل اجتماعی-اقتصادی گسترده‌تر در شکل دادن به نتایج سلامت، به ویژه کاهش سلامت روان متمرکز شده است. در این پژوهش از نظریه‌پردازی هویت اجتماعی و به‌ویژه مدل هویت اجتماعی تغییر هویت، بهره گرفته شده است. این نظریه به اهمیت عضویت‌های گروهی متعدد، حفظ شده، جدید و سازگار به عنوان عوامل تعیین کننده واکنش افراد و سازگاری با تغییر زندگی اشاره می‌کند. در این مدل برای درک پیامدهای سلامتی ناشی از سازگاری با تغییر زندگی در چهار حوزه مختلف پیگیری تحصیلات عالی، مهاجرت، تروما و تاب‌آوری، و بهبودی از بیماری و آسیب مدنظر قرار گرفت. هم‌چنین، استرادا کروز و همکاران (2019)، پژوهشی با عنوان "هویت اجتماعی کارآفرینی و ذینفعان، پیامدهای اجتماعی-اقتصادی" انجام دادند. هدف تحلیل رابطه بین هویت‌های اجتماعی کارآفرینی شناسایی شده و سه ذینفع اصلی: سرمایه‌گذاران، مشتریان و کارکنان است. طراحی/روش/رویکرد داده‌ها از طریق پرسشنامه‌های آنلاین از کارآفرینانی که سرمایه‌گذاری جدید خود را در اسپانیا ایجاد کرده بودند جمع‌آوری شد. نتایج نشان می‌دهد، که هویت‌های اجتماعی تأثیر مثبتی بر سود و رشد فروش دارند که در خدمت ایجاد ارزش برای سرمایه‌گذاران و مشتریان است. با این حال، زمانی که این هویت‌ها برای ایجاد ارزش برای کارکنان به ایجاد شغل مرتبط می‌شوند، تأثیر معنی‌دار نیست. علاوه بر این، تجزیه و تحلیل چند گروهی انجام شده نشان می‌دهد، که این رابطه به‌طور قابل توجهی بر اساس جنسیت متفاوت است. گام بعدی گسترش این تحقیق به این نوع ذینفعان است. پیامدهای عملی این تحقیق به هویت اجتماعی کارآفرینی جنسیتی و عملکرد تجاری تحت تأثیر بر سهامداران اولیه کمک می‌کند. پیامدهای اجتماعی این پژوهش پتانسیل تجزیه و تحلیل هویت‌های اجتماعی کارآفرین را برای مشارکت آن‌ها در ایجاد ارزش و ثروت دارد. اصالت/ارزش مشارکت‌های اصلی نویسندگان این است، که این مطالعه را بر اساس رابطه بین هویت اجتماعی کارآفرینانه و عملکرد تجاری و تأثیر آن‌ها بر ذینفعان اصلی و تجزیه و تحلیل تفاوت‌ها در هویت اجتماعی کارآفرینانه جنسیتی و عملکرد تجاری و تأثیر آن‌ها بر سهامداران اصلی انجام دهند. دیویس^۱ و همکاران (۲۰۱۹)، پژوهشی با عنوان "هویت اجتماعی جمعی: ترکیب تئوری هویت و نظریه هویت اجتماعی با استفاده از داده‌های دیجیتال" انجام دادند. نظریه هویت و نظریه هویت

^۱ . Davis

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هفدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲

اجتماعی به ترتیب برنامه‌های تحقیقاتی برجسته‌ای از جامعه‌شناسی و روانشناسی هستند. ما هویت جمعی را به‌عنوان نقطه همگرایی بین این دو برنامه آزمایش می‌کنیم. هویت جمعی یک نظریه فرعی است، که به شناسایی فعالان مربوط می‌شود. هویت جمعی از نزدیک با هویت گروهی/اجتماعی نظریه هویت، که به همذات‌پنداری با مقوله‌های هویتی موقعیت اجتماعی اشاره دارد، نگاشت می‌شود. ما مفهوم‌سازی هویت جمعی را به‌عنوان یک نوع هویت گروهی/اجتماعی پیشنهاد می‌کنیم و گروه‌های فعال را در مدل تئوری هویت ادغام می‌کنیم. ما این مفهوم‌سازی را با اعمال فرضیه‌های تئوری هویت برای هویت «وگان» که هم یک مقوله اجتماعی و هم بخشی از یک جنبش اجتماعی فعال است، آزمایش می‌کنیم. داده‌ها از نظرات دو ویدیو در مورد گیاه‌خواری به دست می‌آیند. یک ویدیو معانی غالب هویت وگان را نفی می‌کند. یک ویدیوی پاسخ، معانی مشترک هویت وگان را دوباره به کانون توجه می‌آورد. تئوری هویت پیش‌بینی می‌کند، که بازخورد هویت غیرتأییدکننده، احساسات منفی و پاسخ رفتاری فعال را برمی‌انگیزد، در حالی که تأیید هویت، عواطف مثبت و پاسخ رفتاری ضعیف‌شده را برمی‌انگیزد. این اصول با استفاده از تجزیه و تحلیل احساسات و تعداد کلمات برای نظرات در دو ویدیو آزمایش می‌شود. نتایج نشان می‌دهد، که از فرضیه‌های مرتبط با تئوری هویت به‌عنوان هویت اجتماعی جمعی استفاده می‌شود. نتایج از طریق تجزیه و تحلیل کیفی نظرات ویدیو تکمیل می‌شود.

یافته‌ها هویت جمعی را به‌عنوان پلی بین فناوری اطلاعات و SIT قرار می‌دهند، روش‌های دیجیتالی نوآورانه را نشان می‌دهند و داربست‌های نظری را برای تحقیقات بسیج در پرتو فناوری‌های نوظهور و شیوه‌های متنوع مشارکت فعالان فراهم می‌کنند. هم‌چنین، جنز^۱ و همکاران (۲۰۲۱) پژوهشی با عنوان "تحلیل هویت اجتماعی پاسخ به نابرابری اقتصادی" انجام دادند. در این پژوهش بیان شده است، که حتی با وجود اینکه آگاهی فزاینده‌ای وجود دارد، که نابرابری اقتصادی برای سلامت مردم مضر است، نحوه تأثیرگذاری چنین نابرابری بر رفتار اجتماعی و نگرش‌های سیاسی به خوبی شناخته نشده است. فراتر از تمرکز بر هزینه‌های سلامت و رفاه ناشی از نابرابری درآمد، تحقیقاتی را بررسی می‌کنیم، که بررسی می‌کند، چگونه نابرابری اقتصادی پویایی بین گروه‌های درون جوامع را شکل می‌دهد و به این سؤالات می‌پردازیم که چرا، چه زمانی و برای چه کسانی نابرابری بر رفتار اجتماعی و نگرش‌های سیاسی تأثیر می‌گذارد. بر اساس نظریه‌پردازی هویت اجتماعی کلاسیک، پنج فرضیه توسعه داده شد که بر روشی که نابرابری به تناسب طبقه‌بندی ثروت

^۱ . Jans

..... بررسی مدل تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان

(H1)، روابط بین گروهی (H2) و کلیشه‌های مربوط به گروه‌های ثروت (H3) شکل دادند. هم-چنین چگونه اثرات نابرابری توسط شرایط اجتماعی-ساختاری (H4) و وضعیت اجتماعی-اقتصادی (H5) تعدیل مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد نابرابری ساختار اجتماعی جامعه را تضعیف می‌کند و بر رفتار اجتماعی و سیاسی شهروندان تأثیر منفی می‌گذارد.

با توجه به موارد ذکر شده حدود مسئله مورد بررسی در این پژوهش، بررسی ابعاد مختلف هویتی در جوانان شهر شیراز از منظر پایگاه اجتماعی آن‌ها است. دوران بلوغ و جوانی اشخاص در جوامع، دوران حساس شکل‌گیری هویت اجتماعی و شخصیت افراد می‌باشد. اگر دوران جوانی افراد به‌درستی طی شود و در هویت فرد خللی وارد نگردد، در سنین بزرگسالی این فرد، شخصیتی مستحکم و دارای هویت اجتماعی ثابت به دست می‌آورد؛ اما اگر دوران جوانی در نارسایی و بی‌ثباتی طی شود، فرد در سنین بزرگسالی شخصیتی آشفته و دارای اختلال در هویت به دست می‌آورد؛ بنابراین، تأثیر دوران جوانی بر هویت اجتماعی افراد، غیرقابل‌انکار است (جنز، ۲۰۲۱). یکی از موضوعات مهم در شکل‌گیری هویت اجتماعی انسان‌ها در دوران جوانی، مسئله پایگاه اجتماعی اقتصادی افراد در این سنین است. با توجه به مطالب ذکر شده، آگاهی از میزان و نوع رابطه و تأثیر وضعیت پایگاه اجتماعی اقتصادی جوانان بر ابعاد مختلف هویت اجتماعی جوانان 18 تا 30 سال شهر شیراز به عنوان مسئله این پژوهش شناخته می‌شود.

با گسترش روزافزون مهاجرت افراد و قومیت‌های مختلف به کلان‌شهر شیراز به دلایلی مانند مسائل اقتصادی، اجتماعی و غیره، در سال‌های اخیر شاهد یک شکاف عمیق فرهنگی و اجتماعی در محلات و محدوده‌های مختلف این شهر بوده‌ایم. در حال حاضر جوانانی با پایگاه‌های اجتماعی مختلف از شهرهای کوچک‌تر به شهر شیراز مهاجرت نموده‌اند و این روند همچنان نیز ادامه دارد. به واقع نحوه شکل‌گیری هویت اجتماعی این جوانان مهاجر و بومی، در کلان‌شهر شیراز و رابطه آن با پایگاه اجتماعی آنان در گذشته و حال در هاله‌ای از ابهام قرار دارد و مجهول و مبهم می‌باشد و تاکنون نیز مطالعه جامع و علمی در این زمینه به انجام نرسیده است. در این مطالعه رابطه مذکور توسط یک دیدگاه علمی و آماری مورد بررسی و آنالیز قرار خواهد گرفت.

مبانی نظری پژوهش

پایگاه اجتماعی - اقتصادی: پایگاه موقعیتی است که هر فرد در ساخت سلسله مراتب برخورداری در یک جامعه و در زمان معین، اشغال می‌کند و در آن بخشی از منابع ارزشمند را داراست. عمده‌ترین منابع ارزشمند را در ثروت، مهارت، منزلت و کنترل نیروی کار می‌توان

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هفدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲

یافت. این منابع در رتبه‌های پایگاهی متفاوت، به صورت‌های گوناگون و حجم‌های متفاوت تقسیم شده‌اند که در مجموع نشان‌دهنده‌ی طبقه‌ی اجتماعی فرد نیز خواهند بود. بنابراین جامعه‌شناسان برای سنجیدن عینی طبقه اجتماعی یا پایگاه اقتصادی-اجتماعی، افراد را از نظر درآمد و دارایی، منزلت شغلی و تحصیلات مورد بررسی قرار می‌دهند (شریفی، ۱۳۹۷: ۳۴۳).

هویت اجتماعی: تعبیری است، که فرد از خود در رابطه با دیگران می‌کند و براساس عضویت در رده‌ها و گروه‌های گوناگون شکل می‌گیرد. هویت افراد وابسته به برداشت دیگران است و شناسایی دیگران لازمه تثبیت هویت است. در معنای اصلی هویت، تشابه و تمایز مطلق است. همه هویت‌های انسانی حتی هویت فردی، که در خویشتن تجسم می‌یابد و براساس نحوه ارتباط با دیگران و تجربه‌های دوران حیات شکل می‌گیرد، اجتماعی‌اند چون به معنا مربوط می‌شوند و معنا نتیجه توافق و عدم توافق و موکول به جمع است (دولبی^۱، ۲۰۰۴: ۱۵۵).

بدون شک بحران هویت یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی امروز جامعه جهانی محسوب می‌شود. در عصر حاضر، علائم بحران هویت در تمامی روابط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی ملت‌ها در سطح بین‌المللی قابل مشاهده می‌باشد. از این دیدگاه، یکی از مقوله‌های بسیار مهم در چهارچوب تحول اجتماعی و فرهنگی هویت‌سازی مناسب افراد جوامع است که در دوره زمانی فعلی و موقعیت مکانی محل زندگی افراد و متأثر از مفهومی بنام پایگاه اجتماعی اقتصادی جوانان شکل می‌گیرد. بنابراین، شناخت دقیق میزان تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان در کشور و علی‌الخصوص کلان‌شهرهای مهاجرپذیر همانند شیراز، راهگشای پیشگیری و درمان بسیاری از آسیب‌های اجتماعی حال حاضر و آینده در این شهر توسط نهادهای مربوطه و جامعه، باشد و این موضوع ضرورت‌های خاص انجام تحقیق را نمایانگر می‌کند. هدف پژوهش حاضر بررسی مدل تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان 18-30 ساله منطقه یک شیراز می‌باشد.

مهم‌ترین اهداف این پژوهش عبارت‌اند از:

- بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت مذهبی جوانان
- بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت ملی جوانان
- بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت قومی جوانان
- بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت خانوادگی جوانان
- بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت فردی جوانان

¹ Dolby

..... بررسی مدل تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، از نوع پژوهش کاربردی است، چرا که پژوهشگر به دنبال ارائه مدلی برای بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان می‌باشد. از نظر چگونگی گردآوری داده‌های مورد نیاز، پژوهش حاضر در گروه پژوهش‌های میدانی طبقه‌بندی می‌شود؛ در این پژوهش به آزمون مدل پرداخته می‌شود. هم‌چنین از نظر زمانی می‌توان پژوهش حاضر را یک مطالعه مقطعی دانست که در سال 1401 صورت پذیرفته است. یکی از مزیت‌های انتخاب نمونه از یک جامعه، جلوگیری از اتلاف وقت و منابع هست، از طریق مطالعه یک نمونه به نسبت کوچک و با اجرای نمونه‌گیری صحیح و پذیرش خطای ناچیز، پژوهشگر به نتایج تقریباً درستی خواهد رسید. از طرفی دیگر، از آنجا که دقت یافته‌های پژوهشی تحت تأثیر تجانس جامعه آماری منتخب قرار دارد، محدود کردن آن کار عاقلانه‌ای خواهد بود.

نمونه‌گیری در واقع انتخاب تعدادی از افراد یک جامعه است. نکته مهم در این بین این است که نمونه انتخابی می‌بایست به اندازه‌ای بزرگ باشد که نماینده جامعه مورد بررسی باشد و بتوان نتایج حاصل از نمونه را به کل جامعه بسط داد. با توجه به ویژگی‌های ذکر شده برای جامعه آماری، امکان شناسایی و تعامل با همه افراد جامعه ممکن نمی‌باشد. از این رو انتخاب یک نمونه آماری به‌عنوان نماینده جامعه مورد نظر اجتناب‌ناپذیر است. داده‌ها را می‌توان به شیوه‌های مختلف، در مکان‌های مختلف و از منابع مختلف گردآوری کرد. شیوه‌های گردآوری داده‌ها عبارتند از: پرسشنامه که ممکن است شخصی، ارسال از طریق پست و یا الکترونیک باشد، مصاحبه که شامل مصاحبه رودر رو، تلفنی و با استفاده از رایانه است، و روش مشاهده و آزمون فرافکنی (دانایی فرد، 1387، 266). روش مورد استفاده در این پژوهش از نوع پرسشنامه است. لذا به توضیح مختصر انواع پرسشنامه می‌پردازیم: پرسشنامه اشاره به مجموعه سوال‌های از قبل تدوین شده دارد که پاسخ‌دهندگان، پاسخ خود را درون دامنه‌ای از گزینه‌های معین انتخاب می‌کنند. وقتی پژوهشگر واقعا می‌داند چه اطلاعاتی نیاز دارد و نحوه اندازه‌گیری متغیرها را نیز می‌داند، پرسشنامه ابزار کارآمد و مفیدی برای گردآوری داده‌ها است.

در تحقیق حاضر جهت داده‌پردازی از مدل معادلات ساختاری استفاده شد. مدل‌یابی معادلات ساختاری یک تکنیک تحلیل چند متغیری بسیار کلی و نیرومند از خانواده رگرسیون چند متغیری و به بیان دقیق‌تر بسط مدل خطی کلی است که به پژوهشگر امکان می‌دهد، مجموعه‌ای از معادلات

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هفدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲

رگرسیون را به طور همزمان مورد آزمون قرار دهند. مدل‌یابی معادلات ساختاری یک رویکرد آماری جامع برای آزمون فرضیه‌ها درباره روابط بین متغیرهای مشاهده شده و مکنون است، که گاه تحلیل ساختاری کواریانس، مدل‌یابی علی و گاه نیز لیزرل^۱ نامیده می‌شود (هومن، ۱۳۷۳، ۱۱). بخش مهمی از سرمایه فرهنگی را علائم فرهنگی با منزلت نظیر رفتارها، سلیقه‌ها، ذائقه‌ها و نگرش‌ها تشکیل می‌دهند. مدرسه نیز طوری طراحی شده است که موفقیت فرزندان گروه‌های مسلط فرهنگی را تضمین میکند. به عبارت دیگر دانش‌آموزانی که دارای سبک زبانی، ترجیحات زیبایی‌شناختی و شیوه‌ی تعاملی مسلط هستند مورد تشویق معلمان قرار می‌گیرند.

با مطالعه نظریه‌های مختلفی که تاکنون در زمینه پایگاه اجتماعی-اقتصادی جوانان توسط محققین مختلف، زیر شاخص‌های زیر جهت متغیر مستقل این پژوهش مدنظر قرار خواهد گرفت. (میزان درآمد، میزان تحصیلات، وضعیت مسکن، وضعیت اشتغال، امکانات رفاهی).

یافته‌ها

در پژوهش حاضر تفسیر و تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از جامعه مورد مطالعه، در قالب آمار تحلیلی و به دو صورت آمار توصیفی و استنباطی انجام گرفته است. به طوری که ابتدا داده‌های مربوط به هریک از متغیرها که از پاسخ پرسشنامه‌های استفاده شده منتج شده است، در قالب مشخصه‌های عددی آماری توصیف گردیده و شناخت کافی از پراکندگی و ویژگی‌های جمعیت شناختی و توصیفی پاسخ‌دهندگان در بخش‌های مختلف پژوهش حاصل شده است. چگونگی فراوانی توزیع جنسیت در نمونه مورد بررسی نشان داد که تعداد ۲۱۶ نفر زن و ۱۶۸ نفر مرد وجود دارد که از این تعداد ۲۱۵ مجرد می‌باشند. در ادامه به بررسی روابط بین متغیرهای موجود در مدل مفهومی پژوهش پرداخته شده است و از طریق الگوهای آماری مناسب، فرضیه‌های پژوهش، مورد آزمون قرار گرفته‌اند. گذر از مراحل بالا مستلزم استفاده از روش‌های تحلیل آماری مناسب و اطمینان از دقت و صحت این استنباط‌ها است، که در طی پژوهش با حساسیت بالایی رعایت و بازنگری شده‌اند. میانگین و انحراف معیار شاخص‌های مورد بررسی در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۱. میانگین و انحراف استاندارد مولفه‌های مورد بررسی

^۱ Lisrel

..... بررسی مدل تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان

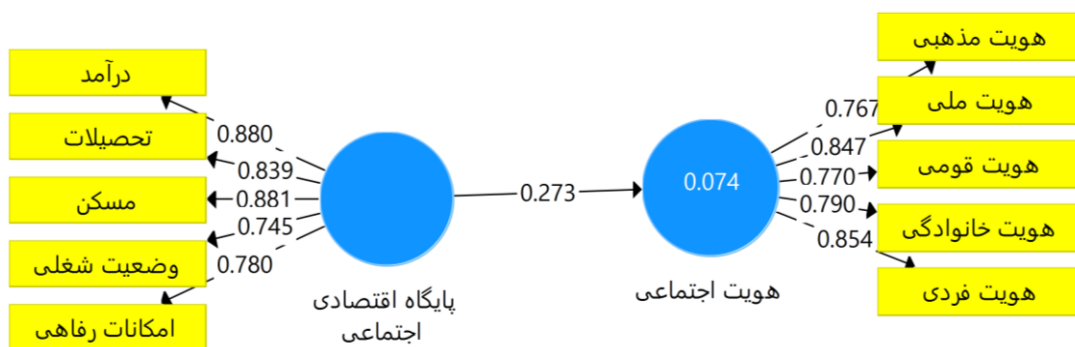
میانگین	انحراف استاندارد
۴۱/۵۵۹۹	۹/۰۵۴۰۳
۴۰/۳۱۲۵	۶/۱۹۳۲۵
۳۲/۸۹۰۶	۷/۶۷۷۸۱
۱۷/۷۶۵۶	۳/۳۹۶۷۱
۱۹/۴۶۰۹	۳/۳۷۹۹۵

به منظور بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کلموگروف - اسمیرنوف بهره گرفته شد، که نتایج آن در جدول زیر آورده شده است.

جدول ۲. نتایج آزمون کلموگروف - اسمیرنوف

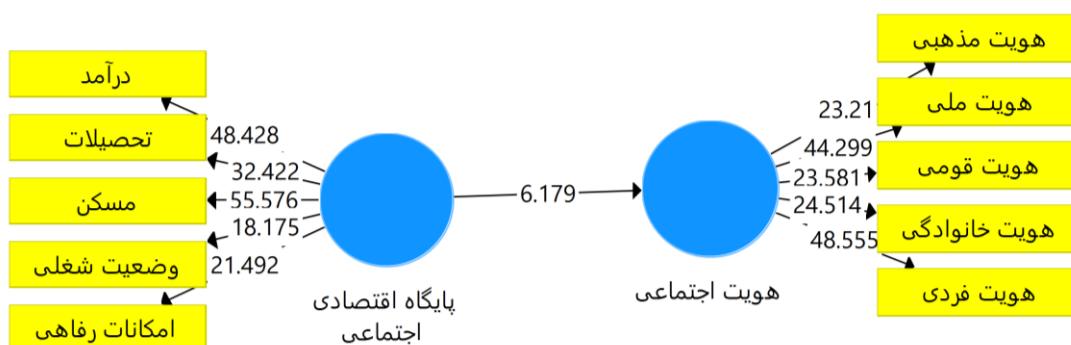
هویت مذهبی	آماره آزمون	سطح معنی داری
هویت مذهبی	۰/۹۶۵	۰/۰۰۰
هویت ملی	۰/۹۷۶	۰/۰۰۰
هویت قومی	۰/۹۸۶	۰/۰۰۰
هویت خانوادگی	۰/۹۷۶	۰/۰۰۰
هویت فردی	۰/۹۵۰	۰/۰۰۰

یافته‌های جدول نشان می‌دهد توزیع متغیرها نرمال نمی‌باشد، چرا که شرط پذیرش نرمال بودن برای متغیرها رد شدن یا عدم معنی داری آزمون کلموگروف - اسمیرنوف می‌باشد. در راستای سوال اصلی پژوهش، به نظر می‌رسد پایگاه اقتصادی اجتماعی بر هویت اجتماعی اثر گذار است. به منظور برازش مدل از روش حداقل مربعات جزئی با استفاده از نرم افزار Smart PLS بهره گرفته شد. در ادامه به بررسی مدل برازش در حالت تخمین استاندارد پرداخته شد.

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هفدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲

نمودار ۱. مدل برازش شده در حالت تخمین استاندارد

نمودار ۲. بوت استرپ (مقادیر t)

در ابتدا برای بررسی پایایی و روایی از شاخص‌های پایایی ترکیبی^۱ که مبتنی بر بتای مدل (بارهای عاملی)، و آلفای کرونباخ^۲ که مبتنی بر فرض هم ارزی متغیرهای مشاهده است، استفاده شده است. و جهت بررسی روایی همگرا (میزان واریانس) که یک متغیر پنهان از شاخص‌های خود می‌گیرد، از شاخص واریانس استخراج شده واریانس استخراج شده در جدول ۳ استفاده شده است. یافته‌ها در ادامه ارائه شده است.

جدول ۳. محاسبه نیکویی برازش مدل ساختاری

متغیر	R2	مقادیر اشتراکی
هویت خانوادگی	۰/۰۵۹	۰/۵۸۱
هویت فردی	۰/۰۳۵	۰/۵۰۷
هویت قومی	۰/۰۵۲	۰/۵۴۸
هویت مذهبی	۰/۱۳۵	۰/۵۴۷
هویت ملی	۰/۰۲۴	۰/۵۱۰

^۱ Composite Reliability

^۲ Cronbach's alpha

^۳ Average Variance Extracted

..... بررسی مدل تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان

بحث و نتیجه گیری

یافته‌های پژوهش نشان داد پایگاه اقتصادی اجتماعی بر هویت اجتماعی تأثیر معناداری دارد. از این رو، یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های تحقیق ربانی و همکاران (۱۳۸۹) و نجار پور استادی (1387) که نشان داده‌اند، پایگاه‌های اقتصادی اجتماعی با هویت رابطه معناداری دارد همسو می‌باشد. هم‌چنین همسو با یافته‌های این پژوهش حسین زاده و همکاران (۱۳۸۸)، نیز که در پژوهشی نشان داده‌اند که متغیرهای پایگاه اجتماعی و اقتصادی، تحصیلات والدین، آگاهی اجتماعی از حقوق وظایف، میزان دین‌داری و نگرش به اشتغال با هویت اجتماعی رابطه معناداری دارند. یافته‌های پژوهش، نشان داد پایگاه اقتصادی اجتماعی بر هویت مذهبی تأثیر معناداری دارد. مولایی و حمیدی، (۱۳۹۷)، نیز در پژوهش خود نشان داده‌اند، رابطه معناداری بین پایگاه‌های اقتصادی و اجتماعی با نگرش دینی وجود دارد. یافته‌های پژوهش نشان داد، که پایگاه اقتصادی اجتماعی بر هویت ملی تأثیر معناداری دارد. بنابراین، یافته‌های این بخش با یافته‌های پژوهش ملکی و عباس پور (1387) همسو نمی‌باشد، که مشاهده کرده‌اند پایگاه اجتماعی - اقتصادی بر هویت ملی جوانان تأثیر معناداری ندارد. یافته‌های پژوهش هم‌چنین نشان داد، پایگاه اقتصادی اجتماعی بر هویت قومی تأثیر معناداری دارد. بر این اساس، یافته‌های پژوهش حاضر در این بخش با یافته‌های باقری و سلیمان نژاد (1389)، همسو می‌باشد. یافته‌های پژوهش در جدول نشان داد، که پایگاه اقتصادی اجتماعی بر هویت خانوادگی تأثیر معناداری دارد. لذا یافته‌های پژوهش حاضر در این بخش با نتایج تحقیق نجارپور استادی (1387)، همسو می‌باشد.

یافته‌های تحقیق، نشان داد پایگاه اقتصادی اجتماعی بر هویت فردی جوانان تأثیر معناداری دارد. از این رو، نتایج پژوهش حاضر در این بخش با یافته‌های پژوهش باقری و سلیمان نژاد (1389)، همسو می‌باشد.

از سوی دیگر، می‌دانیم که بسیاری از نظریه پردازان جامعه شناسی به بررسی ابعاد گوناگون پدیده دین و نگرش‌های دینی پرداخته‌اند. به طور مثال، وبر با بیان اینکه در بررسی دین به دنبال جوهر و ماهیت دین نیست به مطالعه و بررسی شرایط و اثرات نوع ویژه‌ای از کنش اجتماعی می‌پردازد. اقشار مختلف جامعه هر کدام ممکن است، تفسیرهای متفاوتی از دین داشته باشند. شیوه زندگی دینی نیز به نوبه خود عمیقاً متأثر از عوامل تعیین کننده اقتصادی و سیاسی است که برحسب

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هفدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲

محدوده جغرافیایی، سیاسی، اجتماعی و ملی متفاوت است. در مورد ارتباط بین مذهب و قشربندی اجتماعی از تحقیقات ماکس وبر در مورد ادیان جهانی دو نتیجه مهم استخراج می‌شود: اول اینکه در تاریخ این ادیان (مسیحیت، اسلام، هندوئیسم، بودائیسم، یهودیت، کنفوسیوس و تائوئیسم)، یک رابطه آشکار و واضح بین پایگاه اجتماعی و تمایل به پذیرش جهان بینی‌های دینی مختلف وجود دارد. ثانیاً واقعیت این است که نمی‌توان نگرش مذهبی را به سادگی با توجه به قشربندی اجتماعی تعیین کرد. استدلال وبر این است، که طبقات اجتماعی هر کدام دارای نیازها و تجارب متفاوتی هستند، بنابراین، به تبع این نیازها و تجارب، جهت‌گیری مذهبی متفاوتی را دنبال خواهند نمود. از نظر وبر مأموران حکومتی و دیوان سالاران گرایش چندانی به دین ندارند و به حفظ نظم و امنیت توجه دارند و دین را وسیله سودمندی میانگارانند. نمونه این گروه، طبقه مدیران تحصیل کرده کنفوسیوسی است. قشر روشنفکران آخرین گروه اجتماعی است که وبر در مورد جهت‌گیری مذهبی آنها بحث کرده است. روشنفکران چون از زمینه‌های اجتماعی متفاوت برمی‌خیزند و معمولاً از طبقه ممتاز یا طبقه متوسط، سرچشمه می‌گیرند و به همین ترتیب، سهم آنها در اندیشه‌های مذهبی متفاوت است (همیلتون، 1377)

از نظر وبر، ممکن است بین مذهب و رفتارهای اقتصادی تنش‌هایی صورت گیرد. چنان که، به‌طور کلی، مفهوم سرمایه‌داری با گرایش‌های زاهدانه و ریاضت‌گری ادیان رستگاری ناسازگار است و دلیلش این است که جستجوی سود، مؤمن را از زندگی معنوی منحرف می‌کند (فروند، ۱۳۶۸). به‌طور خلاصه، می‌توان گفت گسترش مادیگرایی و توجه به مادیات در جامعه، کاهش پایبندی‌های مذهبی را به دنبال دارد.

همچنین، اینگه‌هارت بر اساس دو فرضیه کمیابی^۱ و جامعه‌پذیری^۲ تغییر ارزش‌ها از مادیگرایی^۳ به فرا مادیگرایی^۴ را که فرآیندی جهانی است توجیه می‌کند. بر اساس فرضیه کمیابی، اولویت‌های ارزشی یک فرد بازتاب محیط اقتصادی اجتماعی‌اش است، محیط اجتماعی - اقتصادی که در آن، سال‌ها فرد بیشترین ارزش ذهنی را به آن چیزهایی داده که عرضه آن‌ها نسبتاً کم بوده است. بر اساس

^۱ Scarcity hypothesis

^۲ Socialization hypothesis

^۳ Materialism

^۴ Post materialism

..... بررسی مدل تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان

فرضیه جامعه‌پذیری، ارزش‌های اساسی فرد بازتاب شرایط قبل از بلوغ اوست (اینگهارت^۱، 1981). بنابراین تغییر ارزش‌ها از محیط‌های متفاوت تبعیت می‌کند، که نسل‌های متوالی سال‌های شکل‌گیری زندگی‌شان را در آن محیط‌ها سپری کرده‌اند.

از طرف دیگر، هالامی و آرجیل به تأثیر خانواده بر روی اعضای توجه خاصی دارند و معتقدند خانواده بر روی اعضای و چگونگی شکل‌گیری هویت افراد زیر مجموعه‌اش تأثیر بسزایی دارد. از نظر ایشان، انتقال بین نسلی بر اعتقادات و عقاید فرد تأثیر می‌گذارد، زیرا که عامل مهمی در شکل‌گیری هویت فرد است. دیگران مهم و بویژه والدین بر رشد همه شناخت‌های اعضای خانواده تأثیر می‌گذارد چنان که افراد مذهبی غالباً بایک هویت خاص متولد میشوند. از نظرایشان، فرزندان از وابستگی گروهی (دین، طبقه و قومیت) قبل از این که مجموعه خاصی از اعتقادات را کسب کنند، آگاه می‌شوند. در ابتدا، آن‌ها یاد می‌گیرند، که مسلمان هستند یا تعمیم‌گرایان کاتولیک بعداً از اعتقادات خاصی حمایت می‌کنند، سپس این اعتقادات والدین به‌طور آگاهانه به عنوان جزئی از انتقال هویت به فرزندانشان منتقل می‌شوند.

دلایل متعددی وجود دارد، که پایگاه‌های اقتصادی اجتماعی می‌توانند بر هویت اجتماعی جوانان تأثیرگذار باشند. 1- تفاوت در شرایط اقتصادی و اجتماعی: پایگاه‌های اقتصادی اجتماعی می‌توانند تفاوت‌هایی در شرایط اقتصادی و اجتماعی افراد ایجاد کنند. این تفاوت‌ها می‌توانند در شکل‌گیری هویت اجتماعی افراد تأثیرگذار باشند. 2- تفاوت در فرصت‌های آموزشی: پایگاه‌های اقتصادی اجتماعی می‌توانند تفاوت‌هایی در فرصت‌های آموزشی افراد ایجاد کنند. این تفاوت‌ها می‌توانند به شکل نیازهای آموزشی متفاوتی برای افراد منجر شوند و هویت اجتماعی آن‌ها را شکل دهند. 3- تفاوت در تجربیات اجتماعی: پایگاه‌های اقتصادی اجتماعی می‌توانند تفاوت‌هایی در تجربیات اجتماعی افراد ایجاد کنند. این تفاوت‌ها می‌توانند در شکل‌گیری هویت اجتماعی افراد تأثیرگذار باشند. 4- تفاوت در تصاویر فرهنگی: پایگاه‌های اقتصادی اجتماعی می‌توانند تفاوت‌هایی در تصاویر فرهنگی افراد ایجاد کنند. این تفاوت‌ها می‌توانند در شکل‌گیری هویت اجتماعی افراد تأثیرگذار باشند. بنابراین، پایگاه‌های اقتصادی اجتماعی می‌توانند به عنوان یکی از عوامل مؤثر در شکل‌گیری هویت اجتماعی جوانان در جامعه نقش بسیار مهمی ایفا کنند. هویت اجتماعی به‌عنوان

---

^۱ Inglehart

..... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هفدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲

یکی از اجزای مهم هویت فردی، شامل ارزش‌ها، باورها، عادات و رفتارهای اجتماعی است، که فرد در قالب جامعه به آن پابند است. هویت اجتماعی افراد تحت تأثیر فرآیندهای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه قرار می‌گیرد. پایگاه‌های اقتصادی اجتماعی می‌توانند این فرآیندها را به شکلی مثبت یا منفی تحت تأثیر قرار دهند و در نتیجه هویت اجتماعی جوانان را شکل دهند (جتن^۱ و همکاران، ۲۰۱۷).

مطالعات نشان می‌دهند که افرادی که در پایگاه‌های اقتصادی اجتماعی با شرایط بهتری زندگی می‌کنند، احتمالاً درک بهتری از شرایط اجتماعی و اقتصادی جامعه خود خواهند داشت و در نتیجه به شکل‌گیری هویت اجتماعی بهتری دست خواهند یافت. علاوه بر این، فردانی که در پایگاه‌های اقتصادی اجتماعی با فرهنگ و محیطی متفاوت مواجه هستند، ممکن است درک بهتری از تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی داشته باشند و در نتیجه به شکل‌گیری هویت اجتماعی متنوع‌تری دست پیدا کنند.

روی هم رفته، یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد پایگاه اقتصادی اجتماعی بر هویت اجتماعی جوانان اثر گذار است. این تحقیق نشان داد که پیش از هرگونه مفهوم‌سازی درباره هویت مذهبی، ملی، قومی یا به طور کلی تر هویت اجتماعی ابتدا باید به این پرسش پاسخ داد که هویت اجتماعی بر مبنای چه عاملی یا عواملی شکل می‌گیرد؟ زیرا کلی‌ترین پاسخی که در جامعه‌شناسی به این پرسش داده می‌شود، براساس تمایز میان جامعه سنتی و مدرن استوار است. درباره جوامع سنتی همین اشاره کافی است، که مبنای هویت اجتماعی افراد، ویژگی‌های انتسابی آن‌هاست. اما درباره جوامع مدرن عمدتاً دو پاسخ متفاوت که هر یک بر رویکردهای نظری متفاوت مبتنی هستند، داده می‌شود. این دو رویکرد، به لحاظ زمانی نیز تا حدی نسبت به یکدیگر تقدم و تأخر دارند. در رویکرد اول و قدیمی‌تر فعالیت مولد و جایگاه فرد در نظام تولید شالوده هویت اجتماعی اوست، افرادی مانند مارکس، دورکیم و زیمل در این دسته هستند و در رویکرد دوم و جدیدتر، رفتارهای مصرفی فرد، مبنای شکل‌گیری هویت اجتماعی او محسوب می‌شوند. رویکرد اول در مفهوم طبقه‌ی اجتماعی و رویکرد دوم در مفهوم سبک زندگی فرمول‌بندی می‌شود. در ادبیات جامعه‌شناسی، از مفهوم سبک زندگی دو برداشت و دو گونه مفهوم‌سازی متفاوت به عمل آمده است. در مفهوم‌سازی نخست که

¹ Jetten

..... بررسی مدل تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان

سابقه آن به دهه‌ی 1920 میلادی باز می‌گردد، سبک زندگی، معرف ثروت و موقعیت افراد و غالباً به عنوان شاخصی برای تعیین طبقه اجتماعی به کار می‌رفته است. افرادی مانند چامپین و چاپمن در این دسته هستند و در دومین مفهوم سازی نه راهی برای تعیین طبقه اجتماعی، بلکه شکل نوینی دانسته می‌شود که تنها در متن تغییرات فرهنگی مدرنیته و رشد مصرف‌گرایی معنا می‌یابد. افرادی مانند گیدنز، بوردیو، فدرستون، لش و یوری در این دسته قرار دارند (ربانی و همکاران، 1389). سبک زندگی امروز بر الگوهای فرهنگی‌ای تأکید می‌کند که براساس نشانه‌ها، بازنمایی‌ها و رسانه‌ها شکل گرفته‌اند. از آنجا که سبک زندگی به گسترش اختیار مصرف‌کننده در انتخاب شیوه زندگی منجر می‌شود، این مفهوم ذاتاً بی‌ثبات است و قطعیت مفاهیم گذشته را ندارد (وریج کاظمی و ابادری، 1384) در مجموع سبک زندگی را می‌توان منابع تفسیری تلقی کرد که به جوانان امکان به دست دادن تعریفی از خود و برقراری ارتباط در جهان، را می‌بخشد، که به سرعت تغییر می‌کند. سبک زندگی بخشی از زندگی اجتماعی روزمره جامعه مدرن با همه ابهامات و تناقضات آن به شمار می‌آیند. سبک زندگی جزء جدایی‌ناپذیر نظام‌های اجتماعی هستند. در دنیایی که اولویت‌های کلان نظری و ایدئولوژی‌ها و فراروایت‌ها اهمیت خود را بیش از پیش از دست داده‌اند و مصلحت‌گرایی و تکثرگرایی رواج بیشتری یافته‌است، سبک زندگی، سیاست زندگی افراد و ارتباط و تفسیر آن‌ها از خویشتن و جامعه‌شان را بر عهده دارد (ذکایی، 1381)

از مشکلات و محدودیت‌های پژوهش، این بود که عدم همکاری کامل جوانان در تکمیل پرسشنامه‌ها، گاهی باعث مراجعه مجدد به نمونه‌ها می‌شد. از آنجائیکه هویت به طور کلی و هویت اجتماعی بطور خاص یکی از درونی‌ترین لایه‌های شخصیت اجتماعی افراد در جامعه می‌باشد، باید اذعان کرد که اندازه‌گیری آن به شیوه ساده و سطحی مفید نبوده و توصیه می‌شود که این متغیر در سطح وسیع‌تر و به صورت عمیق‌تر مورد بررسی قرار گیرد.

با توجه به نتایج تحقیق، پیشنهاد می‌شود که توجه بیشتر به خصوصیات و مسائل جوانان می‌تواند راهگشای مشکلات اجتماعی آنان و تقویت آن جنبه از هویت اجتماعی آنان که در زندگی اجتماعی نقش مهمی ایفا می‌کند شود. در صورتی که سطح آگاهی جوانان در آینده نسبت به اکنون افزایش پیدا کند، شناخت آگاهی بر کنش متقابل موفقیت‌آمیز آنان با دیگر اعضای جامعه تأثیر عمده‌ای خواهد گذاشت.

فهرست منابع و مآخذ

- آزاد، مسعود و نامداری، ناهید. (۱۴۰۲). بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر شکل‌گیری هویت اجتماعی کارآموزان مراکز فنی و حرفه‌ای، کنفرانس بین‌المللی مدیریت و علوم انسانی. ۱۶۹-۱۶۰.
- اروینگ، گافمن. (۱۳۸۶). داغ‌ننگ چاره‌اندیشی برای هویت ضایع شده، ترجمه کیانپور، مسعود، نشر مرکز: تهران.
- باقری، معصومه، سلیمان‌نژاد محمد. (۱۳۸۹). بررسی جامعه‌شناختی هویت جوانان. جامعه‌شناسی تاریخی. ۲ (۳): ۱۱۲-۹۳.
- حسین‌زاده، علی، حسین، ارشاد، فرهنگ، نیازی، امین. (۱۳۸۸). بررسی عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی دانشجویان دختر دانشگاه شهید چمران اهواز. جامعه‌شناسی کاربردی. ۲۰ (۳): ۲۳-۱.
- ربانی، رسول، کریمی‌زاده اردکانی، سمیه، نظری، جواد. (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی شهرهای جدید (مطالعه موردی شهر پردیس تهران). فصلنامه مطالعات ملی، ۱۱ (۴۳): ۱۰۱-۱۲۸.
- شریفی، عزیز. (۱۳۹۷). تبیین و آزمون مدل معادله ساختاری رابطه‌ای بین دینداری با هویت اجتماعی و اخلاقی جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله شهرستان مریوان، دومین کنفرانس دانش و فناوری روانشناسی، علوم تربیتی و جامعه‌شناسی ایران، تهران. ۳۳۵-۳۴۳.
- شهرکی ده سوخته، سمیه، سارانی، سمانه، روستایی، ملیحه. (۱۳۹۷). تحلیل نقش سرمایه اجتماعی بر توسعه اقتصادی- اجتماعی روستاهای مرزی منطقه سیستان. فصلنامه علمی علوم و فنون مرزی، ۱ (۷): ۱۴۳-۱۶۸.
- گیدنز، انتونی. (۱۳۸۵). تجدد و تخصص، ترجمه ن. موفقیان، نشر نی: تهران.
- مریدی، محمدرضا، تقی‌زادگان، معصومه. (۱۳۸۶). بررسی بحران هویت در بین دانش‌آموزان (نمونه موردی دانش‌آموزان شهر لار در سال تحصیلی ۸۵-۱۳۸۴). فصلنامه مطالعات ملی، ۸ (۳۰): ۱۴۵-۱۶۸.
- مولایی، جابر و حمیدی، کریم. (۱۳۹۷). مطالعه رابطه سبک زندگی و هویت اجتماعی در بین جوانان شهر آبدانان، پنجمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی، قزوین.
- نجم‌پور استادی، سعید. (۱۳۸۷). رابطه جو عاطفی خانواده، خودپنداره، عزت نفس و پایگاه اقتصادی اجتماعی بر شکل‌گیری هویت جوانان، "اندیشه و رفتار در روانشناسی بالینی (اندیشه و رفتار)، (روانشناسی کاربردی).
- نصر، طاهره، مصلی‌نژاد، علی، امیری، عبدالرسول. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر نشانه‌های شهری بر ارتقای هویت اجتماعی جوانان (مطالعه موردی: ورودی شمالی شهر شیراز-دروازه قرآن). فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۸ (۳۱): ۱۸۷-۲۰۶.
- Castells, Manuel (2011) The power of identity vol. 14: John Wiley & Sons 159-176.
- Cheek, J. M., Smith, S. M., & Tropp, L. R. (2002, February). Relational identity orientation: A fourth scale for the AIQ. meeting of the Society for Personality and Social Psychology, Savannah, GA.
- Communication Theories: Perspectives, Processes, and Contexts 1st Edition
- Davis, J. L., Love, T. P., & Fares, P. (2019). Collective social identity: Synthesizing identity theory and social identity theory using digital data. *Social Psychology Quarterly*, 82(3), 254-273.

..... بررسی مدل تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی بر هویت اجتماعی جوانان

- Dolby, N. (2004). Encountering an American self: Study abroad and national identity. *Comparative Education Review*, 48(2), 150-173.
- Estrada-Cruz, M., Verdú-Jover, A. J., Gómez-Gras, J. M., & Martinez, J. M. G. (2019). Entrepreneurial social identity and stakeholders: The socio-economic implications. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*.
- Haslam, C., Haslam, S. A., Jetten, J., Cruwys, T., & Steffens, N. K. (2021). Life change, social identity, and health. *Annual Review of Psychology*, 72, 635-661.
- Heilman, E. E. (1998). The struggle for self: Power and identity in adolescent girls. *Youth & Society*, 30(2), 182-208.
- Jetten, J., Wang, Z., Steffens, N. K., Mols, F., Peters, K., & Verkuyten, M. (2017). A social identity analysis of responses to economic inequality. *Current Opinion in Psychology*, 18, 1-5.
- Jans, L. (2021). Changing Environmental Behavior from the Bottom up: The Formation of Pro Environmental Social Identities. *J. Environ. Psychol.*, 73: 101531.
- Katherine Miller, (2002). Communication Theories. Perspectives, Processes and Contexts," ed: Boston: McGraw Hil.
- Mohammadbakhsh, B., Hobbi, A., & Ghoreishi, F. (2011). Globalization and National Identities among the Students of Tabriz University. *Social Welfare Quarterly*, 11(43), 7-34.
- Naz, A., Khan, W., Daraz, U., & Hussain, M. (2012). The Crises of identity: Globalization and its impacts on socio-cultural and psychological identity among Pakhtuns of Khyber Pakhtunkhwa Pakistan. *Available at SSRN 2082990*.
- Sauder, M Lynn F., and Podolny J. M. (2012). Status: Insights from organizational sociology, *Annual Review of Sociology*, vol. 38, pp. 283-267, 2012
- Shrum L J (1995). Assessing the Social Influence of Television: A Social Cognition Perspective on Cultivation Effects, *Communication Research*, vol.22.
- Stets, J. E., & Burke, P. J. (2003). A sociological approach to self and identity. In M. R. Leary & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity* (pp. 128-152). New York: Guilford Press
- Tajfel, H. E. (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. Academic Press.
- Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P., & Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European journal of social psychology*, 1(2), 149-178.
- Thomas, E. F., Zubielevitch, E., Sibley, C. G., & Osborne, D. (2020). Testing the social identity model of collective action longitudinally and across structurally disadvantaged and advantaged groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 46(6), 823-838.